

ЗА ДУМАТА „ХАВРА„ В БЪЛГАРСКИ, ГРЪЦКИ И РУСКИ ЕЗИК

Емилия Авгинова-Николова¹

ABOUT THE WORD „HAVRA„ IN BULGARIAN, GREEK AND RUSSIAN LANGUAGE

Emiliya Avginova-Nikolova

Abstract: In this paper is presented the word “havra“ from semantic point of view – its meanings, matchability, use, as well as the origin of the word “havra“ in Bulgarian, Greek and Russian with fair relevance in the examined three languages.

Keywords: meaning, havra, language, Bulgarian, Greek, Russian.

Всеизвестен факт е, че езикът е предназначен да бъде средство за комуникация, той управлява социалните отношения, ориентира човека в заобикалящата го среда, пази историческата и културната памет на народа. Езикът е източник на знания за човека и света. Степента, до която познаваме родния си език, определя и степента на нашите познания за всичко, което ни заобикаля. Колкото и дълбоко да познаваме езика обаче, винаги има какво (и то немалко) да научим, тъй като времето върви, а езикът естествено бърза да го настигне. В резултат на това едни думи отмират, а други се появяват. Често се оказва, че определен носител на даден език се сблъсква с думи, които са му непознати, въпреки че отдавна са се вмъкнали по някакъв начин в езика, на който общува.

Такава например според нас се оказва думата *хавра*. Ще направим опит, доколкото ни е възможно, да разгледаме употребата ѝ в български, гръцки и руски език.

Идеята да обърнем внимание именно на *хавра* дойде от едноименния български роман на Захари Карабашлиев („Хавра“, 2018), покрай който се вдигна много шум. Определиха го като „криминален

¹ **Емилия Георгиева Авгинова-Николова** – гл. ас. д-р, преподавател в катедра „Класически и източни езици и култури“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, e-mail: emaavg@abv.bg

разказ, историческа проза, драматична любовна история и книга в книгата“, „с елементи на историческа хроника“ и т.н. Дали като жанр отговаря на тези определения, не можем да твърдим с точност, но според нас заглавието му е добре подбрано.

Какво всъщност е **хавра**? След като анализирахме наличната информацията относно тази дума, в най-общи линии можем да обобщим значенията ѝ в две основни: едното е „*шумотевица, неразбираемо говорене, бъркотия*“, другото – „*еврейската общност, която се събира в синагогата*“. И двете в случая на автора на гореспоменатата книга не вървят. При него **хавра** са наследствените земи, които главният герой получава в наследство, а оттам – метафората, свързана с бъркотията в живота на главния герой.

Каквото и да представлява като жанр това произведение, неговото заглавие носи особена символика. И за да го разбере човек, трябва да е запознат с всички значения на думата **хавра**.

В Тълковен речник на българския език с илюстрации се дава следното значение на **хавра** (с вариант **авра**): „*сграда, синагога, храм*“: *авра, хавра* (стар. от тур.) – синагога; място, сграда, където евреите се молят; еврейски храм.

(<https://re4nik.wordpress.com/2010/08/04/%D0%B0% D0%B2%D1%80%D0%B0-%D1%85%D0%B0%D0%B2%D1% 80%D0%B0/>)

Според Петър Добрев и д-р Живко Войников **хавра** спада към неславянските думи с вероятен прабългарски произход (Добрев 1995).

В статията си „Другите народи през погледа на българите според устойчивите словосъчетания в българския език“ Зоя Барболова пише, че когато става въпрос за нещо, което се подразбира, българите използват поговорката „Не питай чифутин ходи ли в черква. // Чифутин не питай ходи ли на черква“, в която се подчертава, че евреите не са християни. Но в своя храм – синагогата, наричан още **/х/авра**, евреите обаче не само извършват своите религиозни служби, но и се събират, за да общуват помежду си. В тези случаи естествено там е много шумно, което за българите явно е нещо необичайно и неприемливо, още повече, като се има предвид фактът, че те самите спазват пълна тишина в своите черкви.

Ето защо устойчивото словосъчетание **чифутска авра /хавра/** е станало символ на *‘неразбория и голям шум, глъч, врява, при която нищо не се разбира’*. Този факт мотивира сравненията: *Като в чифутска авра (хавра) # Глъчат като чифути в авра # Размърморили се като евреи в хавра # Събрали са като чифути в хавра*, чрез които българите са изразили пренебрежението си към евреите, назовавайки ги чифути, а също и към някои от техните обичаи.“ (вж: Барболова, <https://liternet.bg/publish28/zoia-barbolova/ustojchivi.htm>)

Интересен е фактът, че думата **хавра** съществува и в гръцкия език.

χάβρα, η (λ. εβρ.) 1. η συναγωγή των Εβραίων. 2. οχλαγωγία, θορυβώδης συγκέντρωση ... (Γεωργοπαπαδάκος 1998)

χάβρα, η [χάνρα]: (οικ.) 1. η συναγωγή των Εβραίων. 2. (μτφ.) για συγκέντρωση όπου μιλούν όλοι μαζί, με αποτέλεσμα να μην ακούγεται κανένας· βαβυλωνία: Εδώ είναι ~ (των Εβραίων / των Ιουδαίων). Δεν μπορείς να συνεννοηθείς μέσα σ’ αυτή τη ~. [τουρκ. havra] (ΛΚΝΕ, 1998)

χάβρα, η: 1. η συναγωγή των Εβραίων 2. (μτφ.) για συγκέντρωση όπου μιλούν όλοι μαζί, με αποτέλεσμα να μην ακούγεται κανένας· βαβυλωνία: Εδώ είναι ~ (των Εβραίων / των Ιουδαίων). Δεν μπορείς να συνεννοηθείς μέσα σ’ αυτή τη ~. (Τι σημαίνει Η χάβρα των Ιουδαίων; Αυγ 9, 2018, <http://ikypros.com/?p=16015>)

χάβρα η, 1. η συναγωγή των Εβραίων, 2. μτφ. θορυβώδης συγκέντρωση, οχλοβοή («τί χάβρα είναι αυτή;»). [ΕΤΥΜΟΛ. < εβρ. havra]. (http://greek_greek.enacademic.com/192597/%CF%87%CE%AC%CE%B2%CF%81%CE%B1)

Също така срещаме устойчивия израз **άβρα ιουδαίων** с вариант **η χάβρα των Ιουδαίων**, което означава буквално ‘юдейска/еврейска хавра’ и се използва в смисъл на ‘дандания, шум от тълпата, обезпокоителен шум’ (<https://en.slang.gr/lemma/14152-xabra-ioudaion>).

Конкретният израз, който видимо има негативна употреба, ни препраща към „религиозния“ еврейски термин, имайки предвид, че буквално **хавра** е еврейската синагога, т.е. храмът, в който се молят евреите, мястото, където вярващите се събират за групова молитва. Защо обаче този израз е приел негативния отънък в значението си и вече се използва като пословичен?

От исторически източници знаем, че в този храм на еврейската религия, т.е. в т.нар. **хавра**, след края на груповата молитва, са ставали обсъждания (както споменахме по-горе), които засягали актуални за еврейската общност проблеми. Обсъжданията завършвали с гласуване по въпросите, което ставало явно, съответно чрез викове на одобрение или неодобрение. Неизбежно повечето пъти суматохата е била голяма, с крясъци, караници и взаимни обвинения, в резултат на което изразът **η χάβρα των Ιουδαίων** или просто употребата на думата **хавра** придобива конкретен смисъл и е в ролята на алегория (а не оценка), която описва една негативна ситуация, която исторически се отнася към конкретния начин на вземане на решения в еврейската общност.

Погрешно под думата **хавра** се има предвид еврейският парламент (η εβραϊκή βουλή), т.е. събранието, имайки предвид, че понятието „парламент“ в смисъл на буржоазната парламентарна република, възниква доста по-късно. Всъщност хавра, както стана ясно по-горе, е мястото за колективна молитва на евреите. И може би точно поради факта, че след молитвата колективните обсъждания приключвали с крясъци и суматоха, понятието „хавра“ се тълкува неправилно (като „еврейски парламент“).

Не трябва да пренебрегваме също така още един интересен факт, а именно, че тази дума се е съхранила в народните представи дотолкова, че в Гърция, в Иматия, съществува район с наименованието Хавра (<https://www.slang.gr/lemma/14152-xabra-ioudaion>)

Не е странно, че наблюдаваме употребата на думата **хавра** и в гръцкия печат, факт, напълно логичен, имайки предвид поведението на политиците в парламента и не само там:

Χάβρα Ιουδαίων στη Βουλή – букв. Еврейска (юдейска) хавра в парламента, т.е. прекалено голяма бъркотия и хаос.

Πολιτική χάβρα – букв. политическа хавра, т.е. шумотевица, хаос в политиката.

Пример от гръцкия печат: *Τσίπρας και Μητσοτάκης υπεύθυνοι για την πολιτική χάβρα* – Ципрас и Мицотакис виновни за политическия хаос.

(<http://www.banksnews.gr/index.php/2015-06-10-21-43-07/item/129414-e>)

Κυβερνητική “χάβρα” για τα Σκόπια, απειλεί τη διαπραγματευτική θέση της Ελλάδας! – Хаосът в правителството на Македония заплашва позицията на Гърция в преговорите. <http://reportplus.gr/%CE%BA%CF%85%CE%B2%CE%B5%CF%81%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%87CE%AC%CE%B2%CF%81%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CF%83%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B9%CE%BB/>

Η χάβρα των Κυπραίων – Хаосът в Кипър <https://inbusinessnews.reporter.com.cy/opinions/article/115832/i-chabra-ton-kypraion>

Откриваме в гръцкия език и думата *μπαχαβράς*, която е със същия корен и близка по звучене с думата **хавра**, както и по смисъл, и означава *дандания, шумотевица*, (вж: **Λιθοξόου**, в: <http://www.lithoksou.net/p/lekseis-tis-romaiikis-dimotikis-glossas-poy-archizoyn-aporpan-mpax>), което ни навежда на мисълта, че вероятно съществуват още подобни сродни думи в народния гръцки например, както може би и в руския и българския език.

Тълкувание на думата **хавра** откриваме и в речника на историзмите и остарелите думи от региона на Закинтос. Там е отбелязано значението „шум от много говорещи или обсъждащи едновременно“ (Λεωνίδα: 1963).

Думата **хавра** съществува и в руския език, при това в различни варианти със своите вероятно производни:

хавура – компания, група, шайка;

хавер – приятел, другар; любим, партньор; член на организация;

хавера – ж.р. производно от горното съществително: девойка, партньорка; приятелка; член на организация;

хевра – компания, общество

(<https://www.pealim.com/ru/dict/2537-lachavor/>)

В руски обаче, интересното е, че освен споменатото по-горе значение, коренът **хавр-** се съдържа в някои имена и фамилии.

Например разглежданата от нас дума **хавра** представлява и собствено женско име: **Хавра (ХаурМа)** – (от араб.) „тази, която има черни очи“ – „черноока“, рус. „черноглазая“. (<https://vk.com/>

topic-37282761_26891845). Освен това, откриваме и характеристика на жените, носещи това име: те са смели и независими, решителни и отговорни, находчиви и бързо реагиращи в съответна ситуация.

Фамилията **Хаврах** има много интересна история на произхода си и спада към разпространените най-древни източни фамилии, водещи своето начало от тюркското прозвище **Хаврах**. Подобни прякори се давали на славянин, човек, нямащ никакво отношение към тюрките. Прякорът се свързвал с някои личностни особености. Обикновено, първоначалното значение на думата, което стои в основата на прякора, се забравяло. Прякорът Хаврах произлиза от турската дума (тук произходът е обозначен като турски, в което не сме напълно сигурни) '**хавра**', то ест' 'синагога'. Най-вероятно този прякор е бил на човек, изповядващ юдаизма, или човек, който е служил в синагога. А е много вероятно също така фамилията **Хаврах** да идва от ивритската дума **хавер** – 'приятел' или от '**хебраи**' – 'евреин'.

(<http://www.ufolog.ru/names/order/%D0%A5%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B0%D1%85>)

Друга такава е фамилията **Хаврук**. Хаврук е разпространена украинска фамилия, която произлиза от името Гавраил, а името **Хавр** е умалителният му вариант. В превод от древноеврейски Гавриил означава 'божествен воин'. В Украйна и Беларус често образуват умалителни форми от това име – Гавря, Гаврик, Хавря, Хавр. Именно последната е в основата на фамилията Хаврук. Фамилията Хаврук е образувана с помощта на суфикса -ук. Първоначално, той имал значения: 'мальк', 'млад човек', 'син'. Затова Хаврук буквално се възприемало като 'син на Хавр'. По-късно, старият суфикс -ук губи своето пряко значение и се запазва само във фамилията.

Според друга версия името Хавр идва от името Хавроний, което е било диалектният вариант на Февроний (от гръцки: 'вечно сияещ', 'лъчезарен')

(<http://www.ufolog.ru/names/order/%D0%A5%D0%B0%D0%B2%D1%80%D1%83%D0%BA>)

Открихме още значения в руския, но вече с промени в корена, въпреки това обаче е много вероятно да имат нещо общо в семантичен план с разглежданата от нас дума **хавра**:

ховра – небрежен човек, муден човек, зяпльо. (http://forum.vgd.ru/29/46631/30.htm?a=stdforum_view&o)

Хавер, хавра – съпруг/мъж, съпруга/жена, независимо дали са подписали граждански брак, или не. (<http://forum.lingvolive.com/thread/192150/>)

И не на последно място, според нас, тази интересна дума се опитва да се установи и в младежкия жаргон, който факт забелязваме в следния пример: **хевра, хавра, хавира**, шарага = компания, група „свои“. (Величко 1974: 138).

До момента можем да направим заключение, че в български и гръцки думата **хавра** се употребява почти в едни и същи ситуации, но в гръцкия значенията са малко по-ограничени, докато в руския, за разлика от двата балкански езика, ситуацията на употреба са по-скоро различни и с доста широк периметър.

Но нека се върнем към българския език и към едно значение, което липсва в останалите два разглеждани от нас езика, а именно: ‘опустошена, изоставена земя, изискваща огромни усилия да се облагороди и цивилизова’. Тя е онази **хавра**, която стои в основата на романа на Захари Карабашлиев.

Във вестник „Варненски кореняк“ четем: „Единъ случай такъвъ: А. купува лозе (*хавра*) отъ 7 декара при определени въ нотариаленъ актъ граници, и т.н. (http://catalog.libvar.bg/view/show_pdf.pl?id=4487&year=1938&month=05&day=20&issue=15)

Тук виждаме именно въпросното значение „изоставена обработваема земя“, което не срещнахме сред значенията на **хавра** в гръцки и руски език, но което точно кореспондира с идеята на автора на книгата „Хавра“. Именно в това значение го употребява и П. Добрев в статията си „Неславянски думи в съвременния български език с вероятен прабългарски произход“ (напр.: „Когато прекосява селската МЕРА, минавайки покрай СИНУРИ, ХАВРИ и ВАДИ..“) в цитираната в началото на нашия текст статия.

В един исторически извор четем, че Евлия Челеби например посочва арменска, българска (има предвид православна) и сръбска (католическа) църква, както и **еврейска хавра** (Пер. ен., LXII, стр.

175; Сборник за историју Јужне Србије, стр.320, цит. по: Снегаров 1958: 198)

Също така в България в един предишен период от историята ни е излизало списание за литература и критика „Нашъ животъ“, където срещаме израз: *Въ политическата хавра*. („Нашъ животъ“ – списание за литература и критика, кн. 3, 1901 г. – http://bgmodernism.com/data/file_4.pdf?)

Имаме израз: *Размърморали се като евреи в хавра* (Славейков 2003: 609).

Или: *Тук всичко е една хавра!* В смисъл че всичко наподобява лудница.

В заключение ще кажем, че за съжаление не можем да не признаем факта, че думата **хавра** точно характеризира българското съвремие. Може би и затова едноименната книга е толкова търсена в този момент. По безкрайните пътища, изминати от героите, лежат всякакви въпроси, предполагат се много отговори. Същевременно безкрайно интересна се оказва семантиката на **хавра**. Това е поредното доказателство за богатството на всеки език и за непрекъснатата комуникация между самите езици, която зависи от териториалните, историческите и политическите фактори, както и от лингвистичните особености.

БИБЛИОГРАФИЯ

Барболова 2013: Зоя Барболова. Другите народи през погледа на българите според устойчивите словосъчетания в българския език. // Електронно списание LiLerNet. 12.02.2013, № 2 (159). – <https://lilernet.bg/publish28/zoia-barbolova/ustojchivi.htm>

Добрев 1995: П. Добрев „Неславянски думи в съвременния български език с вероятен прабългарски произход“, 63–141. // *Прабългарски думи Й-ва част*, в: http://www.kroraina.com/b_lang/bl_nasl.html

Величко 1974: Казимеж Величко, „Из наблюдения над живой разговорной речью студентов“. // *Studia Rossica Posnaniensia* 6, 135–151, 1974 – http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Studia_Rossica_Posnaniensia/Studia_Rossica_Posnaniensia-r1974-t6/Studia_Rossica_Posnaniensia-r1974-t6-s135-151/Studia_Rossica_Posnaniensia-r1974-t6-s135-151.pdf

Снегаров 1958: Иван Снегаров, *Турското владичество – пречка за културното развитие на българския народ и другите балкански народи*. София: БАН.

Γεωργοπαπαδάκος 1998: Αναστάσιος Γεωργοπαπαδάκος, Ερμηνευτικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας.

ΛΚΝΕ: Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη, 1998.

Λεωνίδα 1963: Ζώη Λεωνίδα, Λεξικόν ιστορικών και λαογραφικών Ζακύνθου, том. Β' λαογραφικών, Αθήναι, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου,

Λιθοξόου: Δημήτρης Λιθοξόου, *Λέξεις της ρωμαϊκής (δημοτικής) γλώσσας που αρχίζουν από μπαν-μπαχ*, в:

<http://www.lithoksou.net/p/lekseis-tis-romaiikis-dimotikis-glossas-poy-arxizoyn-apo-mpan-mpax>

ТРБЕ: Тълковен речник на българския език с илюстрации –

<https://re4nik.wordpress.com/2010/08/04/%D0% B0%D0% B2%D1% 80%D0%B0-%D1%85%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B0/>

Арабские имена, в: https://vk.com/topic-37282761_26891845

Идеальтъ въ живота, в:

http://catalog.libvar.bg/view/show_pdf.pl?id=4487& year=1938&month=05&day=20&issue=15

Израильский русский (ивриторусский) , в: <http://forum.lingvolive.com/thread/192150/>

Нашъ животь – списание за литература и критика, кн.3, 1901 г., в:

http://bgmodernism.com/data/file_4.pdf

Происхождение и значение ИМЕНИ и ФАМИЛИИ,

http://forum.vgd.ru/29/46631/30.htm?a=stdforum_view&o=

Происхождение фамилии Хаврук (доступные сведения о фамилии Хаврукх),

<http://www.ufolog.ru/names/order/%D0%A5%D0%B0% D0% B2%D1%80%D1%83%D0%BA>

Происхождение фамилии Хаврах (доступные сведения о фамилии Хаврах), в:

<http://www.ufolog.ru/names/order/%D0%A5%D0% B0%D0% B2% D1%80%D0%B0%D1%85>

Η χάβρα των Κυπραίων, 30/05/2016, в:

<https://inbusinessnews.reporter.com.cy/opinions/article/115832/i-chabraton-kypraion>

Κυβερνητική “χάβρα“ για τα Σκόπια, απειλεί τη διαπραγματευτική θέση της Ελλάδας!,: <https://reportplus.gr/%CE%BA%CF%85%CE%B2%CE%B5%CF%81%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%87%CE%AC%CE%B2%CF%81%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CF%83%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B9%CE%BB/>

Τι σημαίνει Η χάβρα των Ιουδαίων; Αυγ 9, 2018, β: <http://ikypros.com/?p=16015>

http://greek_greek.enacademic.com/192597/%CF%87%CE%AC%CE%B2%CF%81%CE%B1

<https://en.slang.gr/lemma/14152-xabra-ioudaion>